

Te dwa światy jednak się spotkają. Recenzja książki *Między Zachodem a Wschodem. To samo i inne* Beaty Szymańskiej

Anna KUCHTA, Joanna MALITA-KRÓL

Między Zachodem a Wschodem. To samo i inne, najnowsze dzieło Beaty Szymańskiej, poetki, emerytowanej profesor filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego, a przede wszystkim erudytki świadomie czerpiącej z najlepszych intelektualnych i literackich tradycji tych (pozornie?) odległych kultur, to pozycja szczególna dla współczesnego czytelnika. Świat, poddany procesom globalizacji i, mówiąc słowami Ulfa Hannerza, postępującej dyfuzji kulturowej, a przede wszystkim będący polem wielowymiarowej i wielokierunkowej komunikacji przedstawicieli odmiennych kultur, niejako wymusza holistyczne spojrzenie na otaczającą człowieka rzeczywistość. Zrozumienie tego, co dotyczy każdego człowieka – tak sztuki, jak kwestii moralnych, coraz częściej wymaga sięgania do tradycji (estetycznych, etycznych, filozoficznych) odmiennych niż rodzime.

We wstępie do swoich rozważań autorka przytacza znane słowa Rudyarda Kiplinga, iż „Wschód to Wschód. Zachód to Zachód. Te dwa światy nigdy się nie zejdą”¹. Cytat ten brzmi jednak nieco przekornie; jest raczej wyzwaniem niż stwierdzeniem smutnego faktu, bo przecież swoją twórczością (tak naukową, jak i artystyczną, dość wspomnieć poetycki dorobek Beaty Szymańskiej, której liryka łączy w sobie inspiracje Wschodem – minimalizm i kontemplację przyrody rodem z haiku – i Zachodem – jak choćby nawiązania do europejskiej filozofii²) autorka udowadnia raczej coś przeciwnego, szuka podobieństw, a nie różnic:

¹ Cyt. za: R. Dyboski, *Sto lat literatury angielskiej*, PAX, Warszawa 1957, s. 645.

² Doskonałym przykładem takiej syntezy może być wiersz *Niebo gwiazdziste nade mną* z tomu *Złota godzina*. Por. B. Szymańska, *Złota godzina*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2013, s. 27.

W mojej książce *Kultury i porównania*³ podjęłam próbę znalezienia odpowiedzi na pytanie, czy można zrozumieć inne kultury. W tej książce starałam się wskazać na pewne podobieństwa między sztuką Wschodu a sztuką europejską, podobieństwa wyrażające się nie w formie czy w podejmowanych tematach, lecz w pewnego rodzaju „nastroju”, „atmosferze”, sposobie widzenia relacji natura-człowiek. Ten temat podejmowałam i rozwijałam dalej w artykułach zamieszczanych w czasopismach i publikacjach zbiorowych, zwracając uwagę na różne aspekty podejścia nie tylko do sztuki, lecz także do kwestii moralnych⁴.

Tom *Między Zachodem a Wschodem. To samo i inne* zdaje się być ukoronowaniem – i zarazem usystematyzowaniem – owego wielowątkowego i wieloaspektowego namysłu nad problemem rozumienia innych kultur. Na przestrzeni ośmiu rozdziałów, pomyślanych jako eseje skoncentrowane wokół starannie wybranych zagadnień, autorka analizuje różne kwestie – jak relacja z przyrodą, melancholia, piękno, pustka czy cierpienie – jednocześnie wciąż mając w pamięci nadrzędne dla całego dzieła – i sygnalizowane już w tytule – pytanie o to, co podobne i o to, co odmienne w obrębie kultur Wschodu i Zachodu. Jak zauważa już w otwierającym tom rozdziale *Dwa oblicza natury*:

Samo ujęcie problemu w perspektywie porównawczej pozwala na uchwycenie pewnych ich, jak się okaże, istotnych aspektów w sposób bardziej wyrazisty; nie byłoby to możliwe przy rozpatrywaniu tych samych kwestii w odniesieniu do tylko jednej narracji kraju czy epoki⁵.

Wschód i Zachód w tomie Beaty Szymańskiej nie są więc przedstawiane jako opozycja oparta na konflikcie, a raczej jako dwie perspektywy, niekoniecznie tożsame, ale na pewno nie wrogie, których zestawienie może stać się szansą wzajemnego zrozumienia. Kolejne rozdziały charakteryzują się podobnym podejściem badawczym, pozwalającym autorce na interpretację elementów i zjawisk kultury w szerokim kontekście. Rozdział drugi kontynuuje rozważania nad naturą, podjęty w rozdziale pierwszym, traktuje bowiem

³ B. Szymańska, *Kultury i porównania*, Universitas, Kraków 2003.

⁴ Eadem, *Między Zachodem a Wschodem. To samo i inne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2019, s. 7.

⁵ Ibidem, s. 12.

o ogrodach, a więc o „szczególnym rodzaju natury przetworzonej przez człowieka”⁶. Co istotne, autorka skupia się wyłącznie na ogrodach założonych w celu uchwycenia pewnych wartości metafizycznych. Wciąż towarzyszy jej przy tym perspektywa porównawcza: analizuje ogrody japońskie i te z okresu modernizmu na Zachodzie. Trzeci rozdział również porównuje kulturę Japonii z modernizmem, tym razem skupiając się na poetach Młodej Polski i odnosząc się do dwóch kwestii: piękna i pustki. Kolejne rozdziały dotyczą konkretnych zagadnień, eksplorując ich znaczenia w ujęciu filozoficznym i estetycznym: czwarty poświęcony jest melancholii, piąty – empatii, szósty zaś – cierpieniu. Rozdział siódmy, pod przekornym tytułem *O bezwartościowych wartościach*, przenosi czytelnika w świat koanów i myśli wielkich mistrzów buddyzmu zen. Ostatni rozdział przedstawia „trzy widoki Japonii”, rozumiane jako „spojrzenia autorów tekstów powstających w różnych czasach i z różnej perspektywy”⁷, których pisarka nieprzypadkowo zestawia ze sobą. Są to kolejno: Ruth Benedict (która choć w Japonii nigdy nie była, przez lata pozostawała cenioną przez badaczy autorką monografii *Chryzantema i miecz* poświęconej społeczeństwu japońskiemu), Daisetz Teitaro Suzuki (który pisze o własnym kraju z perspektywy wewnętrznej) oraz Roland Barthes (który miał okazję odwiedzić Japonię kilkakrotnie). Zamykający tom esej jest więc także wynikiem autotematycznej refleksji i zarazem próbą pokazania odbiorcy, w jaki sposób tytułowy „widok Japonii” zapośredniczony jest przez perspektywę badacza, jego doświadczenia i możliwości.

„Ta książka jest tylko skromnym przyczynkiem do tej trwającej nadal dyskusji”⁸, zapowiada Beata Szymańska we wstępie do tomu, odsłaniając przed czytelnikiem swoje intencje i podkreślając, że nie zamierza wyczerpać tematu, dać definitywnych, jednoznacznych odpowiedzi, a jedynie zasygnalizować pewne tropy, zabrać głos w owej ożywionej dyspucie, zachęcić do zadawania pytań i poszukiwania odpowiedzi. W stosunkowo niewielkim objętościowo tomie rozwija liczne wątki oscylujące wokół różnic i podobieństw kulturowych, możliwości spotkania – „zejścia się”, jak powiedziałby Kipling – Wschodu z Zachodem. Każdemu z przywoływanych w tomie zagadnień można by poświęcić obszerną dysertację naukową, ale nie taki cel przyświecał autorce. „Jest to raczej próba niejako punktowego wskazywania na po-

⁶ Ibidem, s. 47.

⁷ Ibidem, s. 237.

⁸ Ibidem, s. 8.

szczególne problemy”⁹, wyjaśnia dalej w otwierającym tom tekście – i rzeczywiście, owa metafora „punktowego wskazywania” wydaje się doskonale charakteryzować eseistyczna formułę najnowszej książki Beaty Szymańskiej. Autorka precyzyjnie wybiera kolejne tematy swoich rozważań – pustka, empatia, melancholia – skupia się na konkretności, przywołuje liczne teksty kultury (literackie, malarskie, architektoniczne), ale jednocześnie nie eksploatuje omawianych zagadnień do końca, zostawiając czytelnika z poczuciem intelektualnego niedosytu, wymuszającym dalsze poszukiwania.

Mogłoby się wydawać, że o relacjach Wschodu i Zachodu nie można już powiedzieć nic nowego, a już na pewno niczego nie można powiedzieć definitywnie. Chociaż Beata Szymańska w *Między Zachodem a Wschodem. To samo i inne* świadomie i otwarcie nie podejmuje żadnych ostatecznych rozstrzygnięć, to jednak proponuje świeże spojrzenie. Książka stanowi doskonały przykład syntezy wiedzy naukowej (popartej bogatą bibliografią, w dużej mierze obcojęzyczną, z której autorka samodzielnie tłumaczy istotne dla jej rozważań fragmenty) i eseistycznej konwencji literackiej, która pozwala jej na przedstawienie swojego punktu widzenia, autorski dobór przykładów i osobisty stosunek do omawianych zagadnień. Wymaga to od czytelnika nie tylko stałej uważności, ale także otwartości, gotowości na zestawienia niekoniernie oczywiste. Szczególnie rozdział *O melancholii*, w którym autorka, interpretując tytułowe zagadnienie, przywołuje zarówno licznych twórców Młodej Polski – między innymi Kazimierza Przerwę-Tetmajera, Bolesława Leśmiana czy Leopolda Staffa – jak i japońskich poetów z rodu Fujiwara, a dodatkowo w swoich rozważaniach sięga do pism estetycznych Gernota Böhme czy teorii Slavoję Žižka, może okazać się wyzwaniem podczas pierwszej lektury. Warto jednak podjąć to wyzwanie – spotkanie z najnowszymi szkicami Beaty Szymańskiej jest bowiem intelektualną przygodą.

Bibliografia

1. DYBOSKI R., *Sto lat literatury angielskiej*, PAX, Warszawa 1957.
2. SZYMAŃSKA B., *Kultury i porównania*, Universitas, Kraków 2003.
3. SZYMAŃSKA B., *Złota godzina*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2013.
4. SZYMAŃSKA B., *Między Zachodem a Wschodem. To samo i inne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2019.

⁹ Ibidem, s. 8.

Nota o autorkach

Joanna MALITA-KRÓL kulturoznawczyni i religioznawczyni, absolwentka Katedry Porównawczych Studiów Cywilizacji i Instytutu Religioznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Stypendystka JASSO (Japan Student Services Organization) na Kobe University (Japonia). Bada przejawy magii i czarostwa we współczesnym świecie oraz *Opowieść o Księżciu Promienistym* Murasaki Shikibu w kulturze Japonii. Wybrane publikacje: a. *Women of Power: The Image of the Witch and Feminist Movements in Poland* [w:] "Pomegranate: The International Journal of Pagan Studies", Vol 19, No 2 (2017), s. 205–232 (z Adamem Anczykiem); b. *Cztery korzenie rzeczywistości. Analiza porównawcza postrzegania żywiołów u filozofów presokratejskich i we współczesnych tradycjach czarostwa* [w:] Magazyn antropologiczno-społeczno-kulturowy MASKA, nr 33/2017, „Magia”, ss. 157–166.; c. *Creation of an Ideal Hero. Hikaru Genji in Murasaki Shikibu's "The Tale of Genji" versus his portrayal in film adaptations of the novel* [w:] „Still facing East II. International Scholars on Japanese Culture”, red. K. Adamowicz i K. Sosnowska, Kraków 2016, s. 63–73.

E-MAIL: joanna.malita@doctoral.uj.edu.pl

Anna KUCHTA absolwentka Katedry Porównawczych Studiów Cywilizacji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Z jednej strony pasjonuje się Japonią – językiem, literaturą (bada powieść *Genji monogatari*), przemianami społecznymi, z drugiej – kondycją kultury współczesnej, zagadnieniami postpamięci i tożsamości kulturowej. Redaktorka Magazynu „Maska” i pisma „The Polish Journal of Aesthetics”, członkini Zarządu Stowarzyszenia „Bezkresy Kultury”, stypendystka SYLFF (The Ryoichi Sasakawa Young Leaders Fellowship Fund).

E-MAIL: anna.kuchta@uj.edu.pl

